

РЕТРОСПЕКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ КОРЕЦЬКОЇ ВОЛОСТІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Осіпчук Ірина

*кандидат географічних наук,
м. Корець, Україна*

Дослідження поселенської мережі, як елемента територіальної організації суспільства, дає змогу виявити закономірності просторової організації поселень і взаємозв'язків між ними. На прикладі Корецької волості видно, що на початку ХХ століття поселенська мережа формувалась на основі простих елементів (села, хутори, колонії, урочища), які об'єднувалися в територіальні сукупності та відігравали важливу роль у впорядкуванні території, забезпечуючи зв'язки між елементами поселенської мережі та створюючи основу для ефективного функціонування сільських територій.

На початку ХХ століття адміністративно-територіальний устрій українських земель був багаторівневим. Україна входила до складу Російської імперії у складі дев'яти губерній, які поділялися на повіти, а ті – на волості. Волость об'єднувала сільські громади, була органом станового управління та самоврядування для сільського населення. Свої управлінські функції волость реалізовувала через волосний сход, волосне правління, волосного старшину; державний нагляд здійснювали земські та сільські начальники.

Методологічна основа історико-географічного аналізу передбачає комплексний підхід, поєднання структурного, історичного, статистичного, літературного, картографічного та описового методів. Застосування цих методів дозволяє провести глибокий аналіз структури поселенської мережі та її трансформацій. Джерелами інформації для ретроспективного аналізу в першу чергу є архівні матеріали, карти [3, 4], статистичні дані, а також польські [1], єврейські [5] та імперські [6] літературні джерела.

Формування та розвиток поселенської мережі на початку ХХ століття обумовлювалися поєднанням природно-ресурсних, політично-адміністративних, соціально-економічних та історичних чинників. Для формування поселенської мережі Корецької волості визначальними були наступні.

Рівнинна територія з помірно-континентальним кліматом, мережею річок, високою лісистістю, покладами піску, глини та гранітів сприяла аграрному господарству, тваринництву, ремеслам і торгівлі. Перехрестя важливих шляхів, входження до смуги осілости євреїв та звільнення від розташування військ стимулювали економічний розвиток.

Історичні та соціокультурні зв'язки між українською, єврейською і польською громадами формували унікальну динаміку співіснування, взаємного впливу та економічної інтеграції, що визначало характер поселенської структури волості.

Процес розвитку даної поселенської мережі розпочався розпочався ще в середньовічний період довкола Корця, що як адміністративний центр забезпечував торговельні та адміністративні зв'язки. В досліджуваній період Корець за кількістю населення не поступався повітовому місту та лише вдвічі був меншим за місто Рівне (сучасний обласний центр області), мав розвинуте господарство.

У досліджуваній період до складу волості також входило 14 сіл, 15 хуторів (фільварків) урочищ та 9 інших населених місць (Рис. 1).

Корецька волость охоплювала третю частину сучасної Корецької територіальної громади. В той же час, кількість населення волості перевищувала кількість населення сучасної Корецької ТГ і густота населення була вищою втричі. Значно більшою була кількість населення Корця, рівень урбанізації становив 60%. Середня людність села була теж вищою на 35%.

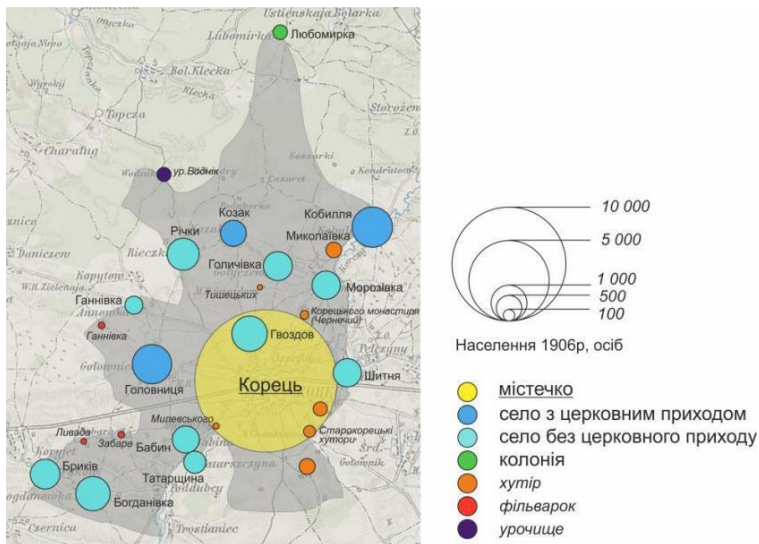

Рис. 1. Поселенська мережа Корецької волості станом на 1906 р.

Майже всі села волості збереглись до сьогодні, за виключенням села Шитня, що було виселене під час проведення кордону між Польщею на

УРСР у 1922 році, а також польської колонії, що зникла за часів Другої світової війни.

Ще 4% населення проживало на хуторах, у фільварках та урочищах. Це одноосібні господарства, що розрізнялися за спеціалізацією: хутір – сільськогосподарське, фільварок – виробниче, урочище – лісове. Пізніше з хуторів та фільварків Корецької волості були утворені села (Старий Корець, Зараба), або вони були приєднані до сусідніх сіл. Урочища зникли. Також у переліку 1906 року вказано ще 9 населених місць, які переважно були представлені одним двором і це були лісові або шосейні сторожки, корчми.

Суспільно-господарські зв'язки між селами базувались на церковних приходах, школах та господарських об'єктах, що створювало стійку міжсільську взаємодію. Хутори, фільварки та урочища виконували спеціалізовані функції, формуючи додаткову господарську мережу.

Отож, поселенська мережа Корецької волості початку XX століття була компактною та рівномірною, проте, численні історичні події цього періоду суттєво вплинули на розвиток та структуру як окремих населених пунктів, так і поселенської мережі загалом. Тому, вважаємо, важливими подальші дослідження змін, що відбувалися в адміністративно-територіальному поділі досліджуваної території та розвитку її поселенської мережі, а також визначенні чинників, що спричиняли відповідні зміни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Narkowicz Liliana, Korzec na Wołyniu, Wydawnictwo WTN, Wrocław 2011. 208 p.
2. Інститут історії України. Електронна бібліотека. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015773> (дата доступу: 15.08.2025).
3. Карта австрійська 2км квадрат 45-51 URL: <https://freemap.com.ua/karty-ukrainy/karty-avstrijskie-1910goda-s-privnyazkoj-dlya-gps/karta-avstrijskaya-2km-kvadrat-45-51/> (дата доступу: 18.08.2025).
4. Карта РСЧА М-35-55 <https://mega.nz/file/HiAVFYBB#5LUBMpEv0m1IDmPzmCeAcSwdySBTVKXhijjoqPdCgwV4> (дата доступу: 15.08.2025).
5. Корець (Волинь); книга пам'яті нашого кагалу, якого вже немає. Ред. Ельезер Леоні, Земляцтво Корця в Ізраїлі, Тель-Авів, 1959, 791 ст. (іврит, їдиш). <https://archive.org/details/nybc305277/page/4/mode/2up> (дата доступу: 19.08.2025).
6. Список населених місць Волинської губернії. Видання Волинського губернського статистичного комітету. Житомир: Волинська губернська типографія. 1906. 219 с.